

ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Ю. В. Світлична

*Донбаська національна академія будівництва і архітектури,
вул. Державіна 2, 86123, м. Макіївка, Україна.*

Отримана 29 січня 2006, прийнята 9 лютого 2007.

Анотація. В статті розглянуто методику оцінки ефективності функціонування регіональної економічної системи, виявлені етапи оцінки ефективності регіональної економічної системи (визначення базових напрямків оцінки ефективності, розрахунок системи показників ефективності, аналіз і коригування управлінських дій з огляду на виявлені на попередніх етапах результати) та означено показники оцінки, що характеризують економічну, соціальну та бюджетну ефективність. До показників економічної ефективності віднесено виробництво продукції на 1 грн. витрат; валовий прибуток на 1 грн. витрат; рентабельність, витрати виробництва і обігу на 1 грн. виробленої продукції, показники підвищення ефективності використання основних фондів, оборотних коштів, капітальних вкладень і матеріальних витрат; відношення капітальних вкладень до прибутку; відношення матеріальних витрат (без амортизаційних відрахувань) до виробленої продукції; показники підвищення ефективності використання праці (продуктивність праці, темп її зростання). До показників соціальної ефективності віднесено зменшення рівня безробіття, ступінь виконання соціальних програм. Бюджетну ефективність характеризують показники відповідно бюджетної ефективності.

Ключові слова: регіональна економічна система, ефективність, показники ефективності, бюджетна, соціальна, економічна ефективність.

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ РЕГИОНАЛЬНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ СИСТЕМ

Ю. В. Светличная

*Донбасская национальная академия строительства и архитектуры,
ул. Державина 2, 86123, г. Макеевка, Украина.*

Получена 29 января 2006; принята 9 февраля 2007.

Аннотация. В статье рассмотрена методика оценки эффективности функционирования региональной экономической системы, выявлены этапы оценки эффективности региональной экономической системы (определение базовых направлений оценки эффективности, расчет системы показателей эффективности, анализ и корректировка управленческих действий, учитывая выявленные в предыдущих этапах результаты), а также отмечены показатели оценки, характеризующие экономическую, социальную и бюджетную эффективность. К показателям экономической эффективности отнесено производство продукции на 1 грн. расходов; валовая прибыль на 1 грн. расходов; рентабельность, расходы производства и обращения на 1 грн. произведенной продукции, показатели повышения эффективности использования основных фондов, оборотных средств, капитальных вложений и материальных расходов; отношение капитальных вложений к прибыли; отношение материальных расходов (без амортизационных отчислений) к произведенной продукции; показатели повышения эффективности использования труда (производительность труда, темп ее роста). К показателям социальной эффективности отнесено уменьшение уровня безработицы, степень выполнения социальных программ. Бюджетную эффективность характеризуют показатели соответственно бюджетной эффективности.

Ключевые слова: региональная экономическая система, эффективность, показатели эффективности, бюджетная, социальная, экономическая эффективность.

EFFICIENCY OF REGIONAL ECONOMIC SYSTEMS FUNCTIONING

Yu. V. Svitlychna

*The Donbass National Academy of Civil Engineering and Architecture,
2, Derzavin str., 86123, Makeyevka, Ukraine.*

Received January 29, 2006, accepted February 9, 2007.

Abstract. The procedure of estimating the efficiency of the regional economic system functioning is considered in the article; there are also revealed the phases of evaluating the regional economic system efficiency (basic directions of estimating the efficiency being determined, the efficiency indices system being calculated; analysis and updating of administrative actions taking into account the results of the previous stages being done); there are also noted the estimation indices characterizing economic, social and budgetary efficiency. Among the indices of economic efficiency are the output of products on 1 UAH of expenses; a gross profit per 1 UAH of expenses; profitability, working expenses and turnover per 1 UAH of the products produced; indices of rising the efficiency of using key assets, circulating assets, capital investments, and material charges; relations of capital investments and income; relations of materials charges (without depreciation charges) and products produced; indices of rising the efficiency of using labour (working efficiency, rate of its growth). Among the social efficiency indices one should mention a decrease of the unemployment rate, a rate of accomplishing social programs. Budgetary efficiency is characterized by the budgetary efficiency indices, respectively.

Keywords: regional economic system, efficiency, indices of efficiency, budgetary, social, economic efficiency.

Вступ

На сьогодні питання оцінки ефективності функціонування регіональної економічної системи набувають особливої актуальності з огляду на відсутність затвердженої методики подібної оцінки. Проблемні аспекти функціонування економічних систем, а також питання їх ефективності неодноразово підіймалися в працях відомих вчених, серед яких слід назвати О. Амошу [1], С. Богачова [2], В. Василенка [3], В. Мамутова [4]. Але методики оцінки ефективності функціонування регіональної економічної системи в досліджених роботах не висвітлено.

Основна частина

В буквальному розумінні "ефективний" означає "той, що надає ефект, який приводить до потрібних результатів" [5, с. 660]. А отже, під терміном "ефективність" можна розуміти

відносний ефект, результативність процесу у порівнянні з витратами, що забезпечили його отримання.

Найважливішою якісною характеристикою господарювання на всіх рівнях виступає ефективність виробництва, що розуміється як ступінь використання виробничого потенціалу, співвідношення отриманих результатів і витрат суспільного виробництва. Чим вищим є результат при постійних витратах, чим більш швидкими є темпи його приросту в розрахунку на одиницю витрат суспільно необхідної праці, тим вищою є ефективність виробництва.

Узагальнюючим критерієм економічної ефективності суспільного виробництва слугуватиме рівень продуктивності суспільної праці. Отже, ефективність виробництва — це показник діяльності виробництва з розподілу та переробки ресурсів з метою виробництва товарів. Ефективність можна вимірювати через коефіцієнт — відношення результатів на виході до

ресурсів на вході або через обсяги випуску продукції, її номенклатури.

Досліджуючи ефективність функціонування регіональної економічної системи, зазначимо, що у цьому випадку дещо розширюється коло показників ефективності, до яких додається соціальна складова.

Необхідність і можливість підвищення ефективності виробництва обумовлюється як сукупністю постійно діючих чинників, так і низкою особливостей сучасного етапу економічного розвитку України.

Проблема ефективності в цілому не нова, вона існує в тій або іншій інтерпретації з періоду виникнення матеріального виробництва і відбиває взаємозв'язок виробничих відносин певного способу виробництва. В умовах формування ринкових відносин, коли результати роботи одних суб'єктів ринку залежать від чіткості і злагодженості роботи інших суб'єктів, проблема ефективності стає визначальною.

Регіональна економічна система регіону виділяється з інших видів систем своїми специфічними функціями: виробництвом, обміном і розподілом благ в суспільстві, доведенням їх до кінцевого споживача. При цьому ефективність регіональної економічної системи зумовлюється результативністю кожної з перелічених функцій. Водночас слід зазначити про відсутність затвердженої методики оцінки ефективності функціонування регіональної економічної системи.

При виконанні дослідження проаналізовано російську методику комплексної оцінки ефективності регіональної системи підтримки і розвитку малого підприємництва [6]. Розгляд вказаної методики зумовлений тим фактором, що підприємницький капітал є одним з основних видів ресурсів, що забезпечують ефективність функціонування регіональної економічної системи в цілому. Сутність методики полягає у використанні системи узагальнюючих показників та показників використання праці, основних фондів, оборотних фондів, капітальних вкладень, матеріальних ресурсів, показників впровадження науково-технічного прогресу.

Згідно з вказаною методикою оцінка ефективності регіонального підприємництва

здійснюється в розрізі економічної, соціальної, бюджетної ефективності та ефективності регіональної підтримки регіонального підприємництва. Система показників представлена наступним: зростання виробленої продукції у вартісному вимірі у постійних цінах на душу населення (у відсотках), виробництво продукції на одиницю витрат, прибуток на одиницю витрат, платежі до бюджету на одиницю витрат; відносна економія основних виробничих витрат, матеріальних оборотних фондів, матеріальних витрат, оплати праці; рентабельність; витрати виробництва та обігу; віддача від витрат держави на підтримку підприємництва; показники підвищення ефективності використання основних та оборотних коштів, капітальних вкладень та матеріальних витрат (фондовіддача, фондоозброєність, виробництво продукції, фондоємність, приріст основних і оборотних виробничих фондів до приросту продукції, обіговість оборотних коштів, питомі капітальні вкладення на одиницю приросту продукції, термін окупності капітальних вкладень, матеріалоемність продукції); показники підвищення ефективності використання праці (темп зростання продуктивності праці, частка приросту продукції за рахунок підвищення продуктивності праці, економія живої праці від підвищення продуктивності праці у порівнянні з попереднім періодом, кількість працюючих на рік). На думку розробників методики, пропонується система показників у сукупності характеризує ефективність регіонального підприємництва: показники зростання виробництва продукції на душу населення характеризує в узагальненому вигляді покращення використання трудових ресурсів, основних фондів та матеріальних ресурсів, покращення організації виробництва та управління; показники виробництва продукції характеризують сукупну ефективність поточних витрат.

На регіональному рівні методика передбачає надання пріоритету регіональним інтересам та базується на розрахунку зведених показників, пріоритентним узагальнюючим з яких є приріст коефіцієнту ефективності:

$$\Delta E = E1 - E2,$$

де ΔE — приріст коефіцієнта ефективності;

$E1, E2$ — коефіцієнти ефективності відповідно в звітному і базисному періодах.

При розрахунку коефіцієнта ефективності враховуються повні витрати $\sum B$ суб'єктів господарювання, тобто

$$\sum B = \text{Воф} + \text{Вок} + \text{Вкв} + \text{Вфі} + \text{Віі},$$

де Воф – середньорічна вартість основних фондів;

Вок – середньорічна вартість оборотних коштів;

Вкв – капітальні вкладення;

Вфі – фінансові інвестиції;

Віі – інтелектуальні інвестиції.

Коефіцієнт ефективності (Е) буде дорівнювати відношенню суми валового прибутку (об'єму виробленої продукції, виконаних робіт, наданих послуг) до повних витрат $\sum B$, тобто

$$E = \frac{Пв(ВП)}{\sum B},$$

де Пв – прибуток валовий;

ВП – об'єм виробленої продукції (робіт, послуг).

$\sum B$ – повні витрати суб'єктів господарювання регіону [6].

Отримання за методикою значення інтегрального показника не дає змогу надати повну та всебічну оцінку ефективності, бо інтегральний показник відбиває лише кількісну характеристику. Саме тому ефективність функціонування регіональної економічної системи пропонується оцінювати в межах означених в російській методиці напрямків. За аналогією з описаною методикою доцільним є розрахунок економічної, соціальної, бюджетної ефективності регіональної економічної системи, який з огляду на її структуру доцільно проводити на кожному з рівнів окремо: рівні регіону, рівні міста та рівні підприємства.

Послідовність проведення оцінки ефективності функціонування регіональної економічної системи наведено на рисунку 1.

Таким чином, послідовність оцінки ефективності складатиметься з трьох етапів: на першому етапі визначаються базові напрямки оцінки ефективності, на другому – розрахунок системи показників ефективності, на третьому – здійснюється аналіз і коригування управлінських дій з огляду на виявлені на попередніх етапах результати.

Рисунок 1. Етапи розрахунку ефективності функціонування регіональної економічної системи

На першому етапі при визначенні напрямків дослідження оцінка ефективності регіональних економічних систем проводиться на підставі даних про стан:

1) виробничої структури регіону:

– виробництво продукції підприємствами регіону у вартісному виразі (без ПДВ і акцизів) і в натуральному виразі.

2) ресурсного потенціалу регіону:

– середньорічна вартість основних виробничих фондів, млн. грн.;
– середньорічні оборотні кошти, млн. грн.;
– фонд оплати праці, млн. грн.;

3) інвестиційної діяльності:

– інвестиції капітальні (будівництво, розширення, реконструкція), млн. грн.;
– інтелектуальні інвестиції (вкладення в підготовку кадрів, НДДКР, ліцензії), млн. грн.;
– фінансові інвестиції, млн. грн.;
– вкладення в оборотні фонди і нематеріальні активи, млн. грн.;

4) фінансово-економічної діяльності:

– валовий прибуток, млн. грн.;
– витрати виробництва і обігу, млн. грн.;

5) соціального забезпечення:

– чисельність робочих місць;
– середньорічна чисельність працюючих (без сумісників), люд.;
– середньорічна оплата праці працюючих, грн.;

На другому етапі розраховується система показників оцінки економічної, соціальної, бюджетної ефективності, до складу якої входять показники:

1. Економічної ефективності:

– Зростання виробленої продукції у вартісному виразі (виконаних робіт, наданих послуг) в постійних цінах на душу населення, %;
– Виробництво продукції (робіт, послуг) на 1 грн. витрат;
– Валовий прибуток на 1 грн. витрат;
– Рентабельність (відношення прибутку до середньорічної вартості основних виробничих і оборотних фондів, %; того ж прибутку до повних витрат, %; до об'єму виробництва (робіт, послуг), %);
– Витрати виробництва і обігу на 1 грн. виробленої продукції.
– Показники підвищення ефективності використання основних фондів, оборотних коштів, капітальних вкладень і матеріальних витрат;

– Відношення капітальних вкладень до прибутку;
– Відношення матеріальних витрат (без амортизаційних відрахувань) до виробленої продукції;

– Показники підвищення ефективності використання праці (продуктивність праці, темп її зростання)

2. Соціальної ефективності:

– Зменшення рівня безробіття
– Обсяг виконання соціальних програм

3. Бюджетної ефективності:

– Платежі до бюджету на 1 грн. витрат;
– Префіцит чи дефіцит бюджету на регіональному рівні (зростання доходної частини бюджету);
– Обсяг виконання регіональних програм;
– Відповідність потреб у фінансуванні по соціально значущим галузям реальному обсягу фінансування.

На рисунках 2 та 3 докладніше зображено смислове наповнення першого та другого етапів з урахуванням необхідності оцінки ефективності функціонування регіональної економічної системи на кожному з її рівнів.

Система показників ефективності регіональної економічної системи здатна надавати всебічну оцінку використання всіх ресурсів регіону і містити всі загальноекономічні показники.

У системі показників ефективності є головні і додаткові (диференційовані) показники. Якщо перші прийнято називати узагальнюючими, то інші є функціональними, що характеризують певний бік діяльності.

Дієва, мобілізуюча роль показників ефективності багато в чому визначається методологією їх розрахунку. Слід зазначити, що, орієнтуючись тільки на темпи зростання як на показник, що характеризує ефективність виробничої складової у функціонуванні регіональної економічної системи, можна упустити головний чинник ефективності – інтенсифікацію виробництва, оскільки високі темпи зростання можуть бути досягнуті і за рахунок екстенсивних чинників, тобто в результаті додаткових капітальних вкладень на розширення виробництва (нове будівництво, оновлення устаткування, реконструкція підприємств), хоча використання засобів і внутрішніх резервів виробництва при цьому може залишатися на низькому рівні.

Для оцінки ефективності функціонування регіональних економічних систем використовується система узагальнювальних показників і показників використання праці, основних фондів, оборотних фондів, капітальних вкладень, матеріальних ресурсів, показники упровадження науково-технічного прогресу.

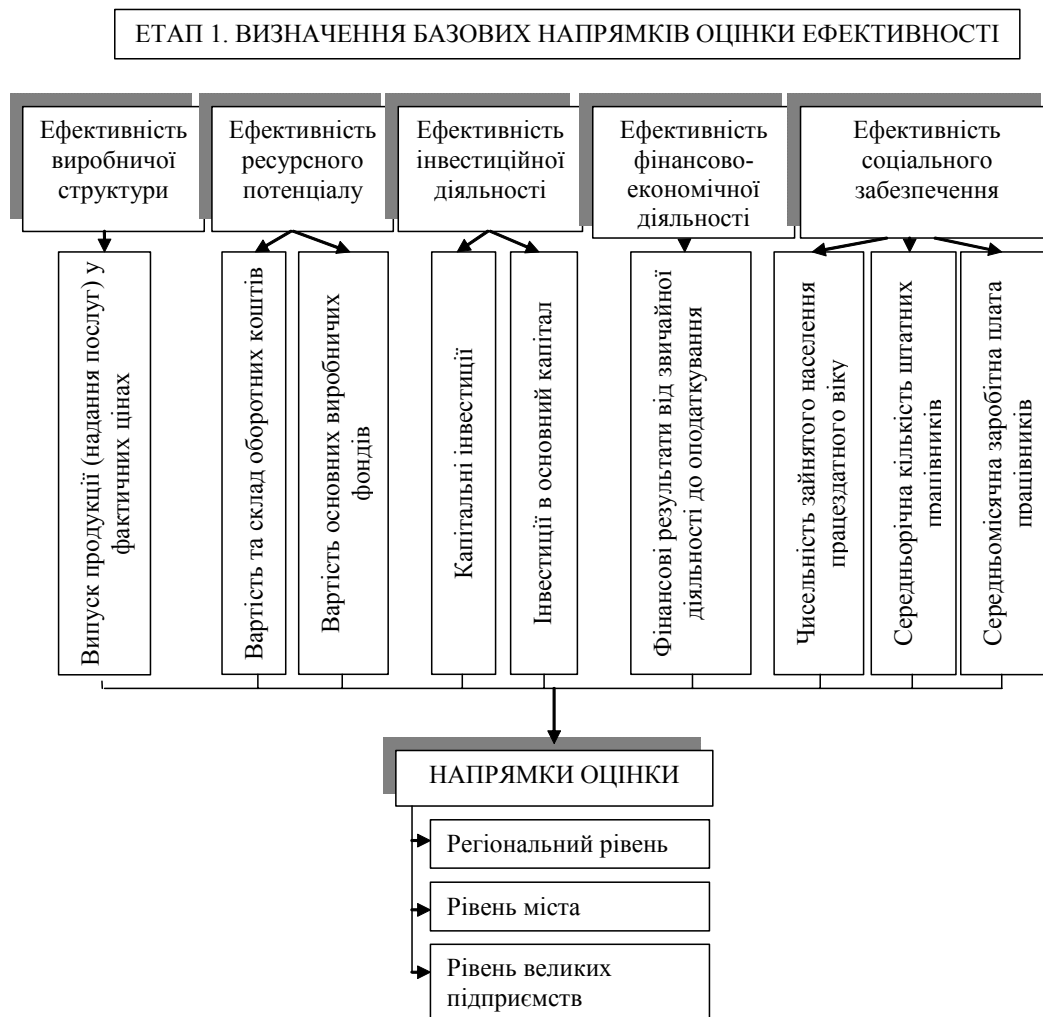
У теорії і практиці розрізняють ефективність: абсолютну і порівняльну, фактичну (поточну), розрахункову (прогнозовану). Розрізняють ще економічну, соціальну і бюджетну ефективність – на основі відповідних показників вимірювання.

Абсолютна ефективність – це порівняння результатів, що одержані в аналізованому періоді, з витратами на їх досягнення. Її

називають ще коефіцієнтом економічної ефективності або рентабельністю. Зворотна до неї величина – характеризує термін окупності витрат.

Порівняльна ефективність – це різниця результатів, що одержані в звітному і базисному періодах. Зазвичай її називають приростом (+), зниженням (-) результатів ефективності. Як порівняльна ефективність може бути використаний приріст (+), зниження (-) абсолютної ефективності.

Розрахункова ефективність визначається на основі використання прогнозованих (розрахункових) результатів. Зазвичай її називають перспективною (прогнозованою) ефективністю.

Рисунок 2. Перший (початковий) етап оцінки ефективності функціонування регіональної економічної системи

Фактична (поточна) ефективність визначається на основі результатів, що реально одержані в звітному (аналізованому) періоді.

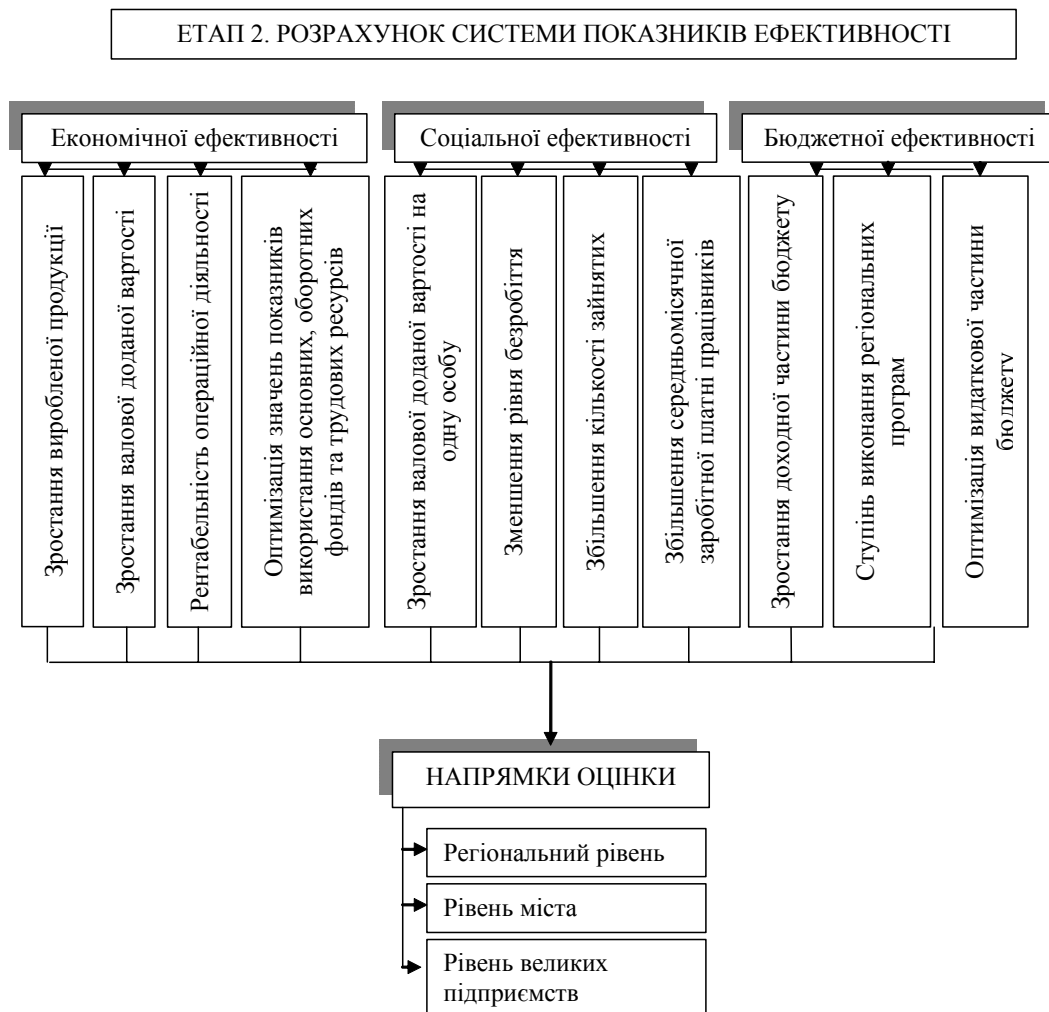
Як порівняльні варіанти ефективності можуть бути використані наступні критерії:

- 1) економічні показники повинні бути вищими за показники попереднього періоду по зростанню об'ємів виробництва продукції;
- 2) за витратами на одиницю продукції (послуг);
- 3) за прибутком на одиницю продукції і в цілому;
- 4) за оборотністю оборотних коштів і окупності витрат (витрати/прибуток);
- 5) за фондівдачею;
- 6) за фондомісткістю і матеріаломісткістю;
- 7) за продуктивністю праці;
- 8) приріст продуктивності праці повинен бути вищим за приріст фондоозброєності.

Дослідження ефективності функціонування регіональних економічних систем здійснюється на підставі інформації про:

- 1) масштаби діяльності виробничої та невиробничої сфер;
- 2) ресурсний потенціал по всіх видах ресурсів;
- 3) розміри інвестиційної діяльності;
- 4) основні економічні результати;
- 5) основні соціальні показники;
- 6) надходження коштів до місцевих бюджетів.

Означені у попередніх дослідженнях рівні регіональної економічної системи такі як рівень регіону, рівень економічної системи міста та функціонально-територіальні системи (великі об'єднання підприємств) потребують визначення власної ефективності задля отримання загальної картини функціонування регіональної економічної системи.

Рисунок 3. Другий (основний) етап оцінки ефективності функціонування регіональної економічної системи

Висновки

Таким чином, проведення оцінки ефективності функціонування регіональної економічної системи за вказаною методикою надасть змогу дати об'єктивну характеристику стану регіональної економічної системи та з'ясувати перспективні напрямки її розвитку шляхом коригування управлінських дій.

Література

- 1.Амоша О., Швець В. Взаємодія держави і регіонів в стратегічному плануванні ефективного розвитку виробництва. - Схід, 2000. - №4.
- 2.Богачов С. Порівняльна ефективність функціонування підприємств різних форм власності // Економіка України. - 2000. - № 8
- 3.Василенко В.Н. Современные проблемы развития производственно-территориальных систем. - Научные работы ДонДТУ. Сер. Экономическая, 2002. - №49
- 4.Мамутов В.К. Город как территориальное звено гражданского общества, государства и экономики // Город, регион, государство: проблемы распределения полномочий: Материалы III международной научно-практической конференции, г.Донецк, 24-26 апреля 2003 г./ Донецк: ООО "Юго-Восток, Лтд", 2003. - 224 с.
- 5.Брокгауз Ф.А., Ефрон И.А. Энциклопедический словарь. - Москва, ООО "Издательство "Эксмо". - 2003. -533 с.
- 6.Нешитой А.С. Концептуально-методические основы комплексной оценки эффективности региональной системы поддержки и развития малого предпринимательства в г. Москве. - Финансовый менеджмент, №5 / 2002. www.dis.ru/fm
7. Brooks, J. (2000), 'Labour's Modernization of Local Government', Public Administration, Vol. 78, pp. 593-612.

Светличная Юлия Владимировна — ассистент кафедры экономики предприятий Донбасской национальной академии строительства и архитектуры. Научное направление — государственное и корпоративное управление в экономике региона.

Світлична Юлія Володимирівна — ассистент кафедры економіки підприємств Донбаської національної академії будівництва і архітектури. Науковий напрямок: державне та корпоративне управління в економіці регіону.

Svitlychna Yuliya Volodymyrivna — an assistant lecturer of the Department of Enterprise Economics of the Donbass National Academy of Civil Engineering and Architecture A scientific direction — state and corporate management in the regional economy.